

สภาพเมืองเชียงใหม่ปี พ.ศ.๒๔๖๕(๓)

ในปี พ.ศ.๒๔๖๕ย้อนไป ๔๗ ปี พระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์(ทอง จันทรางศุ) ได้ติดตามเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยมาตรวจราชการมณฑลพายัพและได้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับเมืองเชียงใหม่ไว้

ข้อมูลจากหนังสือ “จากระยะทางไปมณฑลพายัพ พระพุทธศักราช ๒๔๖๕” เรียบเรียงโดยพระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์(ทอง จันทรางศุ)

ในสมัยนั้นส่วนราชการต่างๆ มักตั้งอยู่ริมแม่น้ำปิงบริเวณด้านจวนผู้ว่าราชการจังหวัดแทบทั้งสิ้น ภายหลังจึงได้ย้ายไปอยู่ใจกลางเมืองเชียงใหม่

ดังนั้น ที่ว่าการอำเภอเมืองเชียงใหม่, ศาลเมืองเชียงใหม่และศาลมณฑลพายัพที่เคยตั้งอยู่บริเวณใกล้ที่ทำการไปรษณีย์แม่ปิง

พระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์(ทอง จันทรางศุ) บรรยายไว้ว่า

“ที่ว่าการอำเภอเป็นเรือนไม้จริง ชั้นเดียว ได้สูงแบบกระทรวงมหาดไทย

ศาลเมืองเป็นเรือนไม้จริง ชั้นเดียว ทรงเตี้ยแต่เล็กมาก รูปร่างอยู่ข้างจะเป็นสมัยเก่าในกาลมิด แม้จะได้เปิดช่องหลังคาเอกรัศมีไว้หลายแห่งก็ยังไม่วายมิด ไม่เคยนึกเลยว่าศาลจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งเป็นจังหวัดใหญ่โดยตรงจากกรุงเทพพระมหานครลงไปจะเป็นเช่นนั้น

บ้านอธิบดีผู้พิพากษาเป็นเรือนไม้ ๒ ชั้น อายุเห็นจะกว่า ๔๐ ปีแล้ว เพราะเคยเป็นที่ประทับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนทิพยลาภพลดิษราชฯ เมื่อครั้งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขึ้นมาดำรงตำแหน่งข้าหลวงขึ้นไประงับเหตุการณ์คราวอังกฤษปราบพวกล้างคางแดงทางลุ่มน้ำสะวิล (เวลานั้นเรียกกันว่ากงสุลที่ ๑) เมื่อ พ.ศ.๒๔๓๕ แลดูภายนอกก็กว้างขวางดี แต่อายุเข้าเขตรัษฎาแล้ว

ศาลมณฑลเป็นเรือนไม้รูปเป็นตรีมุข ถ้าเป็นศาลมณฑลอื่นก็ยิ่งพอที่จะเป็นไปได้ แต่เป็นศาลมณฑลพายัพนี้รัศมีแห่งความเจริญของเหตุการณ์ในบ้านเมืองข่ม และทั้งที่ๆ ตั้งศาลก็คลุกคละปะปนกับตลาด จึงเห็นว่าน่าจะมีศาลมณฑลพายัพดีกว่านี้ แลอยู่ในที่ที่เหมาะสมกว่านี้”

ส่วนราชการดังกล่าวต่อมาได้โยกย้ายไปอยู่กลางเมืองเชียงใหม่ บริเวณส่วนราชการเดิม คือ บริเวณโรงเรียนคำเที่ยงอนุสรณ์

ผู้บรรยายกล่าวถึงวัดไชยชนะมงคล ที่ถนนเจริญประเทศ ซึ่งเป็นวัดสำคัญในสมัยนั้น ปัจจุบันวัดดังกล่าวก็ยังมีความสำคัญเป็นจุดท่องเที่ยวจุดหนึ่งของชาวต่างชาติ ซึ่งก็คือ วัดชัยมงคล

“สถานที่ในส่วนนี้มีที่ควรกล่าวอีกแห่งหนึ่งก็คือ วัดไชยชนะมงคลตั้งอยู่ที่ปลายถนนสี่ดอนไชย ตรงมุมเมืองทางใต้ หน้าวัดลงแม่น้ำ ว่าด้วยการก่อสร้างสำหรับอารามนี้ก็ไม่มีอะไรที่ควรพรรณนาแต่เพราะมีชื่อว่า วัดไชยชนะมงคล อันเป็นมงคลนาม ผู้ใดที่เป็นเจ้านายหรือข้าราชการผู้ใหญ่จะล่องเรือลงมาทางใต้เช่นมากรุงเทพฯ เป็นต้น มักมาลงเรือที่หน้าวัดนี้

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

โรงพักตำรวจภูธรมณฑลพายัพ ต่อมาเป็นสถานีตำรวจภูธรกองจังหวัด ปัจจุบันคือสถานีตำรวจภูธรเมืองเชียงใหม่

พระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์(ทอง จันทรางศุ) บรรยายสถานที่ด้านในกำแพงเมืองเชียงใหม่ โดยระบุชื่อถนนกลางเวียง จึงเชื่อได้ว่าถนนพระปกเกล้าที่มาจากประตูช้างเผือกไปสุดประตูเชียงใหม่เดิมชื่อว่า “ถนนกลางเวียง” ส่วนถนนราชดำเนินที่มาจากประตูท่าแพมาสุดที่หน้าวัดพระสิงห์ เดิมชื่อว่า “ถนนท่าแพ” กล่าวคือจากเชิงสะพานนวรัฐมาจนสุดวัดพระสิงห์ มีการบรรยายไว้ว่า

“ตอนในกำแพงเมืองนี้ถ้าวัดต่อจากสันคูไปทางถนนท่าแพถึงกำแพงเมืองเป็นระยะทางยาวประมาณ ๑๔ เส้น

สถานที่ในร่มกำแพงเมืองซึ่งควรกล่าวในที่นี้คือ ศาลารัฐบาลมณฑล โรงพักตำรวจภูธร คลังมณฑล เรือนจำ วัดเจดีย์หลวง วัดพระสิงห์ แลยังมีวัดอื่นๆ อีกมาก

ศาลารัฐบาลมณฑลเป็นตึก ๒ ชั้น รูปร่างคล้ายกระทรวงมหาดไทยคือ เป็นตึกยาวหักมุมออกมาไปบรรจบกันเป็นรูป ๔ เหลี่ยม ตรงกลางเป็นหน้ามุข กว้างขวางพอแก่การ พื้นหน้าลงถนนกลางเวียง

โรงพักตำรวจภูธร เป็นเรือนเสาปูนข้างบนเป็นไม้จริง มีที่ทำการและบ้านนายร้อยตามแบบของกรมตำรวจภูธร หน้าหน้าไปทางทิศเหนือลงถนนท่าแพบ้านผู้บังคับการอยู่ตรงกันข้ามคนละฟากถนน บ้านผู้บังคับการในเวลานี้อยู่ข้างเก่าแก่ชวตเซเดิมที่”(ต่อมาเปลี่ยนเป็นถนนราชดำเนิน)

มีการกล่าวถึงศาลารัฐบาลมณฑลเก่า เป็นอาคารเรือนไม้ชั้นเดียว เคยเป็นคุ้มของพระเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ที่รัฐบาลซื้อใช้เป็นศาลารัฐบาลมณฑลพายัพเดิม ต่อมาอาคารนี้ได้รื้อและสร้างเป็นศาลแขวงเชียงใหม่ พระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์(ทอง จันทรางศุ) บรรยายไว้ว่า

“คลังมณฑลในเวลานี้ตั้งอยู่ในศาลารัฐบาลมณฑลเก่า แบ่งครึ่งกับสโมสรเสือป่า หน้าหน้าลงถนนกลางเวียง ตรงข้ามกับศาลารัฐบาลมณฑล เป็นเรือนไม้ชั้นเดียว ที่นี้เดิมเป็นคุ้มของพระเจ้าอินทวโรรส ภายหลังรัฐบาลได้ซื้อไว้เป็นศาลารัฐบาลมณฑล เดียวนี้ชุดโทรมมารวมทั้งมิดที่บด้วย ทางราชการกำลังดำริที่จะสร้างพระคลังมณฑลใหม่อยู่ในระหว่างปัญหาว่า เพิ่มเติมต่อจากศาลารัฐบาลมณฑลให้เป็นหลังเดียวกันหรือสร้างขึ้นเป็นอีกหลังหนึ่งต่างหาก ทางใดจะสะดวกแก่ราชการและสะดวกแก่การอารักขาพระราชทรัพย์มากกว่ากัน

เรือนจำมณฑลนี้อยู่ทางถนนซึ่งชอยจากข้างศาลารัฐบาล อยู่ห่างจากศาลารัฐบาล ประมาณ ๓ เส้นเศษ กำแพงก่ออิฐถือปูน มีตึกสำหรับเปนห้องขังนักโทษ ๒ หลังตั้งหันหน้าเข้าหากัน มีสนามหญ้าอยู่ตรงกลาง มีตึกพยาบาล ที่ทำการ ที่หุงต้มและเลี้ยงนักโทษล้วนเปนตึกทั้งสิ้น กว้างขวางแลสะอาดสอาดมาก บรรดาเรือนจำในพระราชอาณาจักร(เว้นแต่กรุงเทพมหานคร) ยังไม่เคยเห็นเรือนจำที่แข็งแรงและมีการก่อสร้างดีกว่านี้ ถ้าจะให้ดีอย่างที่เรียกว่าหาเหตุจะได้ก็จะต้องได้บ้างเพียงว่าห้องขังนักโทษชั้นล่างพื้นห้องถือปูน น่าจะให้นักโทษเจ็บป่วยได้บ้าง ถ้าได้ยกแคร่เป็นที่ให้นักโทษนอนก็เปนอันหมดตำหนิในเรื่องนี้ ทราบว่าแรงทำโดยมากใช้นักโทษ

พระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์(ทอง จันทรางศุ) บรรยายความสำคัญของวัดเจดีย์หลวง ขณะนั้นว่าเป็นวัดสำคัญทำพิธีรับพระราชทานน้ำพระพิพัฒน์สัตยา

“วัดเจดีย์หลวงหน้าวัดดกถนนกลางเวียง ผังเดียวกับศาลารัฐบาลมณฑลเปนวัดสำหรับทำพิธีรับพระราชทานน้ำพระพิพัฒน์สัตยาแลทำพิธีวิสาขบูชา หน้าพระอุโบสถอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ พระประธานและตัวโบสถ์ใหญ่โต หน้าพระอุโบสถทางขวามือมีหลักอินทขิล(หลักเมือง) รูป ๘ เหลี่ยม วัดศูนย์กลางประมาณ ๓ สอก ลงรักประดับกระจกสี และก่อเปนมณฑปสรรวมไว้

หน้าพระอุโบสถมีพระธาตุหลวง(เจดีย์) รูปเจดีย์ฐานล่างเปน ๕ เหลี่ยม ตั้งแต่ชั้นที่ ๒ ขึ้นไปย่อมไม้ ๑๒ ส่วนกลางของเจดีย์มีพระพุทธรูป ๔ ด้าน ยอดจะเป็นรูปปราสาทหรือเจดีย์ไม่แน่ เพราะหักพังเสียแล้ว ตั้งเขตตามฝีมือแลลักษณะที่ทำเปนของเก่าอยู่ ภายนอกกำแพงแก้วก็เปนกุฏิพระสงฆ์อย่างวัดธรรมด้า”

มีการกล่าวถึงพระพุทธรูปที่วัดพระสิงห์รวมหาวิหารซึ่งพระเศียรถูกคนร้ายลักไป ในทางคดีจับตัวคนร้ายมาลงโทษได้ มีการให้ช่างหลวงหล่อพระเศียรขึ้นใหม่แทนของเดิมที่ถูกคนร้ายลักไป

“วัดพระสิงห์ตั้งอยู่สุดถนนท่าแพที่มาประจบกับถนนทางที่จะไปประตูสวนดอกเปนวัดที่ประดิษฐานพระสิงห์ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปโบราณและเป็นที่นับถือของพลเมืองว่าอาจบรรดาลให้ร้ายให้ดีแก่บ้านเมืองได้ เมื่อเร็ว ๆ นี้ได้มีอำมาตย์รายใจเห็นชาติได้ลอบเข้าไปหักเอาพระเศียรไปเสียตามทางได้สวนปรากฏว่ามันจะเอาไปหลอกระดิงผูกคอตี ศาลได้ตัดสินลงโทษจำคุกตามควรแก่ความผิดแล้ว ส่วนพระพุทธรูปนั้นอปรราชเรียกรายทองจะทำพระเศียรต่อใหม่ ความทรงทราบได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ทรงพระราชดำริว่าพระสิงห์เป็นพระพุทธรูปเก่ามีพุทธลักษณะงดงามควรจะได้ช่างที่สามารถหล่อเศียรพระพุทธรูปมาต่อ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ส่งท่อนพระองค์ลงไปกรุงเทพฯ เพื่อโปรดเกล้าฯ ให้ช่างหลวงหล่อพระเศียรให้คืนดีต่อไป ส่วนตัววิหารพระสิงห์นั้นก็แบบเดียวกันกับโบสถ์วัดพระเจดีย์หลวง แปลกแต่ที่ฐานล่างสูงกว่าและเล็กกว่าวัดพระเจดีย์หลวง”

พระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์(ทอง จันทรางศุ) บรรยายถึงชื่อถนนเมื่อ ๙๑ ปีก่อน มีบางสายที่แตกต่างจากปัจจุบัน คือ ถนนจากสะพานนารัฐไปทางอำเภอสันกำแพง ปัจจุบันเรียกถนนเจริญเมือง ในอดีตเรียก “ถนนแม่อน” คำว่าแม่อนเป็นชื่อเก่าของอำเภอสันกำแพง มีชื่อถนนจำแสนวงศ์ ที่ไม่ทราบว่าปัจจุบันคือถนนสายใด

มีชื่อถนนราษฎร์เชียงแสน ปัจจุบันน่าจะหมายถึงถนนราชเชียงแสน ซึ่งเป็นถนนคูเมืองด้านนอกด้านทิศใต้ของเมืองเชียงใหม่ ระหว่างแจ้งกะต้ำถึงประตูเชียงใหม่

ชื่อ “ราษฎร์เชียงแสน” น่าจะหมายถึงชุมชนด้านทิศใต้ของเมืองเชียงใหม่อพยพโยกย้ายจากเมืองเชียงแสนมาในอดีต จึงเป็นไปได้ว่าภายหลังมีการเปลี่ยนชื่อจาก “ถนนราษฎร์เชียงแสน” เป็น “ถนนราชเชียงแสน”

พ.ต.อ.อนุ เนินหาด ผกก.สภ.ไหล่ขอด